

єдині, і приклад, нажалі, не останній! За підрахунками П. Василевського, кількість жертв становила 7 125 850 душ... І це тільки по Україні. А в інших районах СРСР оцінка жертв голоду не перевищувала 1 – 2 мільйонів чоловік.

Голодомор справді був геноцидом селянства в Україні. Тобто це був геноцид українців як нації. Він не впливав з офіційної національної політики ВКП(б), а точніше, з політики сталінського режиму, який підім'яв під себе не тільки суспільство, а й правлячу партію. Та він об'єктивно впливав з масового терору за соціальними і національними ознаками.

Радянська влада дала Україні визнану міжнародним співтовариством державність, перетворила її в індустріально і культурно розвинену республіку, зібрала під управлінням Києва всі етнічні землі українського народу. У світлі цих безспірних здобутків звинувачення ВКП(б) у геноциді українського народу виглядали непереконливо. Хлібзаготівлі – ось причина, яка лежала на поверхні. Відбрали хліб – стався голод. Зв'язок між цими явищами безспірний.

Голод у багатьох регіонах СРСР був наслідком помилкової спроби, а голодомор в Україні – результатом намагань Кремля вийти з катастрофічної ситуації в найбільш небезпечних для нього національних регіонах шляхом застосування превентивних репресій (терору голодом).

«Візитною карткою» голодомору є натуральні штрафи. Натуральні штрафи – це конфіскація незернового продовольства у боржників із хлібзаготівель. Конфісковане продовольство не йшло в залік боргу, а було каральним засобом. Заготівельники були переконані, що десь в ярмах або в «озадках» (солоні й полові) зерно у колгоспників є. Щоб змусити їх розраховуватися з державою, вони вдавалися до натуральних штрафів.

Коли селян позбавляли хліба, від голоду гинули власники слабких господарств. У добре поставлених садибах люди виживали за рахунок незернового продовольства, яким запасалися до нового врожаю. Якщо це продовольство конфіскувалося за борги, гинули й вони.

Продиктована Молотовим постанова ЦК КП(б)У про заходи щодо посилення хлібзаготівель від 18 листопада 1932 р. мала пункт, який став запальною свічкою голодомору: «В отдельных районах (по постановлению облисполкома) штраф может быть установлен картофелем в размере годичного плана данного хозяйства по картофелю. В исключительных случаях по специальному постановлению облисполкома размер штрафа может быть удвоен».

Треба одразу підкреслити: в компартійно – радянських постановах про натуральне штрафування названі тільки м'ясо, сало і картопля. В них не згадувалося про крупи, буряки, квасолі, цибулю, гарбузи, фруктову сушню та інші продукти тривалого зберігання...

Слід розуміти, що голодомор – це не будови першої п'ятирічки. Організуючи його, держава не галасувала в газетах, все робилося тишком – нишком.

Коли здійснювалися різні заходи в регіонах, охоплених голодом, сам факт визнання його вилучався з цілком таємної документації вищих компартійних органів в «особые папки».

Ось таке життя! Є в ньому і білі смуги, і чорні. Але, безперечно, голодомор 1932 – 1933 років – найчорніша смуга в історії України. Це була справжня війна з усім українським народом; безкровна війна, що забрала мільйони невинних душ. Антинаціональна спрямованість дає змогу назвати його «геноцидом», який є цілком адекватним для визначення характеру голоду 1932 – 1933 років в Україні.

ХАРЛАМОВ МИХАЙЛО

ХНУ ім. В.Н. Каразіна

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПРОФЕСІЙНИХ ШКІЛ В УСРР У 1921-1929 РР.

Питання розвитку сільськогосподарських професійних шкіл в УСРР у 1921-1929 рр. є недостатньо висвітленим у сучасній науковій літературі, проблеми діяльності цих шкіл в радянській історіографії розглядалися поверхнево, оскільки на перший план виходили аспекти, пов'язані з промисловістю та промисловою освітою. З огляду на важке становище сучасної сільськогосподарчої професійно-технічної освіти країни ми вважаємо, що дослідження досвіду діяльності професійних шкіл сільськогосподарського спрямування України 20-х рр. ХХ сторіччя буде корисним для покращення роботи в цій освітній галузі, допоможе віднайти нові шляхи та перспективи розвитку для сучасної української освітньої системи.

Згідно «Тимчасового положення про професійно-технічні школи», від 16 червня 1922 року прийнятого Наркомосом УСРР професійні школи, в тому числі і сільськогосподарські повинні були приймати усіх підлітків від 15 до 17 років не дивлячись на їх освітній рівень. Це призводило до того, що молодь країни могла отримувати подальшу освіту, мати можливість вступати до вищого навчального закладу, навіть якщо не вчилася у базовій семирічній трудовій школі. Такі заходи мали також і негативні наслідки, оскільки часто учні сільськогосподарських професійних шкіл не мали базових знань, не могли ефективно навчатися у професійній школі, були лише «фіктивними» учнями.

До сільськогосподарських шкіл приймалися лише ті підлітки, котрі працювали у сільському господарстві. В Україні існувало два типи професійних шкіл сільськогосподарського профілю: професійні школи «нормального» типу й професійні школи «інтегрального» типу. В основу такого поділу було покладено

специфічні риси в організації навчально - виховного процесу в цих закладах. Вони зумовлювалися специфікою сільськогосподарського виробництва і різною цільовою установкою школи: професійним навчанням молоді чи підготовкою культурного селянина.

Слід відмітити, що вступ до професійної школи відбувався за класовим принципом, тобто перевага при вступі надавалася вихідцям з пролетарських та незаможних верств населення. Це призводило до зниження освітнього рівня сільськогосподарських шкіл, оскільки дітей з гарними знаннями, але з неблагонадійними анкетними даними до шкіл не приймали. За цим слідувала комісія з представників комітету з незаможних селян, губернського відділу професійної освіти, комсомолу та члена шкільної ради.

Згідно «Кодексу законів про народну освіту УСРР» соціальне виховання дітей та навчання у професійних школах та на курсах до 17-річного віку включно оголошувалося загальним, обов'язковим та безкоштовним. Однак, на жаль, безкоштовність професійної освіти залишилася на бумазі. Як відзначає дослідник С. Сірополко, статистичні дані на 1928 р. свідчать про те, що плата за навчання була у 79 % шкіл.

Розвиток сільськогосподарських професійних шкіл в УСРР у 1921-1929 рр. мав багато складнощів та проблем, гостро не вистачало кваліфікованих викладачів, навчальної та методичної літератури, приміщень, інструментів та приладів тощо. Підтвердженням цьому слугує циркуляр Головного комітету з професійної та спеціально-наукової освіти (Головпрофос) від 8 березня 1922 року, в якому зазначалося, що при ускладненні у підборі викладачів сільськогосподарських шкіл, можна допускати до викладацької діяльності осіб, що закінчили сільськогосподарські технікуми та інститути. Проблеми становлення та діяльності сільськогосподарських професійних шкіл в УСРР у 1921-1929 рр. мають актуальний характер та потребують подальшого вивчення.

ХАРЧЕНКО АРТЕМ

ХНУ ім. В.Н. Каразіна

ОСОБЛИВОСТІ ШЛЮБІВ КУПЦТВА ХАРКОВА У ХІХ СТ.

Сучасним дослідженням соціальної історії властива увага до еволюції шлюбних особливостей населення в цілому, та окремих соціальних груп.

Більшість харківських купців у зазначений період були одружені. Більше 70% купців у ХІХ столітті перебували у шлюбі. Так, у 1848 р. з 76 купецьких родин, які досліджувались, одруженими були 63 голови родин. Відсоток неодружених серед купців Харкова був досить незначним, але

протягом століття він зріс з 1 до 10%. Така картина сімейного становища купецтва Харкова була подібна купецтву інших регіонів Російської імперії.

У 1830 р. в імперії було встановлено шлюбний віковий поріг, який складав 18 років для чоловіків та 16- для жінок. У переважній більшості шлюбів цей поріг витримувався, але були й виключення. Так, у 1850 р. купчиха О. Плетньова взяла шлюб і народила дитину коли їй було 12 років. Значна частина чоловіків одружувались у достатньо зрілому віці. Відсоток шлюбів, в яких чоловіку було більше 30 років становив до 40%. Так, на 1870 р. зі 159 шлюбів у 65- з них вік чоловіка перевищував 30 років. Втім, протягом століття спостерігалась тенденція до зменшення шлюбного віку чоловіків. Так, у 1873 р. з 55 шлюбів у 26 чоловіку було за 30 років, у інших- вік чоловіків був від 25 до 30 років. Протягом століття збільшилась кількість шлюбів, які укладали чоловіки у віці до 20 років (з 0,5 до 14%). Жінки у купецькому середовищі Харкова найчастіше брали шлюб у віці до 20 років. На кінець століття у двох третинах шлюбів вік жінки дорівнював 20-30 років. Рідко зустрічалися випадки замужества після 30 років. Майже не було жінок, які виходили заміж після 40 років.

В цілому, шлюбний вік купецтва Харкова збігався з подібними показниками купецтва Центральної Росії. Розбіжності між ними спостерігалися в останній третині століття. У купецтва Харкова в цей час підвищується шлюбний вік жінок та знижується шлюбний вік чоловіків.

У більшості родин чоловік переважав дружину у віці. Родини з віковою перевагою жінки зустрічалися здебільшого в другій половині століття. У подружжі найбільш поширеною була різниця у віці у п'ять та більше років. Так, у 1829 р. серед 110 шлюбів купців тільки у 31 з них вікова різниця становила менше 5 років. Нерідко зустрічалась різниця у 20 та більше років. Так, у 66-річного купця Т. Савченкова була 38-річна дружина.

Повторні шлюби нечасто зустрічались в середовищі купецтва Харкова. У 1829 р. знаходимо тільки два таких випадки. У другій половині століття повторних шлюбів стає більше, але це стосувалося переважно чоловіків. Так, у гільдійському списку 1882 р. зустрічаємо 8 повторних шлюбів чоловіків й тільки один у жінки. Майже не було випадків третього шлюбу. Тільки у 1893 р. зустрічаємо купчиху С. Заблудіну, яка була у третьому шлюбі. Отже повторний шлюб не був характерним для купецтва Харкова, в той час як в середовищі купецтва Томська чи Барнаула повторні шлюби складали до 20%.

В цілому, шлюбна поведінка купецтва Харкова у ХІХ столітті відзначалась традиційністю. Тенденції до змін в ній були складовими того процесу, який в літературі дістав назву модернізації родини, й який позначився в останній третині століття.